

БЕРЛИНСКИЯТ КОНГРЕС

Актът за раждане на Третата българска
държава и нейната зла орисия

ТОМ I

еделвайс

Плевен, 2023

Съдържание

УВОД	7
ЗАД КУЛИСИТЕ НА ДИПЛОМАЦИЯТА, <i>Юрий Карцов</i>	19
ЗАПИСКИТЕ НА ГРАФ ПЪОТЪР ШУВАЛОВ ЗА УЧАСТИЕТО МУ НА БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕС	95
СПОМЕНИ ЗА БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕС, <i>ген. Георгий Бобриков</i>	137
В БЕРЛИН НА КОНГРЕСА, <i>ген. Георгий Бобриков</i>	177
БЕРЛИНСКИЯТ КОНГРЕС 1878 г., <i>ген. Дмитрий Анучин</i>	200
ИЗ „ДНЕВНИКА“ НА ГЕНЕРАЛ ДМИТРИЙ МИЛЮТИН ЗА БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕС	277
СЕКРЕТЕН ДОКЛАД ДО ВИСОКАТА ПОРТА ОТ КАРАТЕОДОРИ ПАША, ТУРСКИ ПЪАНОМОЩЕН ПРЕДСТАВИТЕЛ НА БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕС ПРЕЗ 1878 г.	297
ДНЕВНИК НА ЛОРД БИКОНСФИЛД ВОДЕН НА БЕРЛИНСКИЯ КОНГРЕС	363
БЕРЛИНСКИЯТ КОНГРЕС, <i>Ото фон Бисмарк</i>	377

УВОД

Берлинският конгрес и съставеният от него трактат, или договор, явяващ се актът за раждане на Третата българска държава, има огромно значение за нейното развитие до нашето съвремие. В този сборник съм включил основно спомените на участници в самия конгрес, протоколите на самия конгрес и текста на трактата. Спомените ни позволяват от различен ъгъл да погледнем зад кулисите на конгреса, това, което не се съдържва в официалните протоколи. Така читателят може да си състави цялостна картина за това събитие, за причините, довели до него, и да си обясни трагичните последици, почернили развитието ни като национална държава още в момента на нейното раждане. Образно казано, Берлинският конгрес е родилната зала, където се роди едно напълно нежелано дете на Европа – блудницата Вавилонска, както я нарича Христо Ботев, случайно заченато от руския Мечок и изродено от недобросъвестни и зложелателни акушери, които съвсем умишлено осакатиха новороденото още при самото му раждане. Но за да се стигне до тази фатална за българите развръзка, има сложна предистория, сътворена от обърканата, посредствена и лишена от всякаква стратегическа далновидност и целенасоченост руска политика и дипломация.

Първият автор в този сборник е руският дипломат Юрий Сергеевич Карцов (1857 – 1931). Бил е на дипломатическа служба в Близкия изток от 1879 до 1886 г.: служи като вицеконсул в Мосул, консул в Палестина. После е дипломатически агент в Сърбия. През 1893 г. става консул в Нюкасъл, Англия. През 1895 г. напуска Министерството на външните работи и постъпва в Министерството на финансите като търговски агент в Брюксел и Ханзейските пристанища на Германия. През 1911 г. се установява в Петербург, а след болшевишкия преврат и последвалия кървав терор емигрира във Франция и живее в Ница до смъртта си.

„Зад кулисите на дипломацията“ е неговият основен труд с размерите на малка книжка, посветен на дипломата Андрей Карцов (1853 – 1907), който е негов чичо. По време на Източната криза А. Карцов е дипломатически представител на Русия в Сърбия, а млади-

ят Юрий идва като доброволец в армията на ген. Черняев, но чичо му го отклонява от тази безумна и опасна авантюра. За написването на книгата ползва изцяло записките на чичо си, както и различните писма и документи, които той му е предал. И това му позволява да надникне добре и да освети какво е ставало зад кулисите на официалната руска дипломация, нейния объркан и криволичещ ход, както и да даде много точни характеристики на важни политически личности като княз Горчаков, граф Игнатиев, на техните напълно противоположни, еднакво погрешни и взаимно изключващи се политически доктрини. Също дава много точна картина на обстановката в Сърбия по време на войната през 1876 г., настроенията сред сръбските управляващи среди, техните дребни сметки, изнудвания и интриги, от които пострадва и самият Карцов.

Авторът прави една твърде важна характеристика на Санстефанския договор, как е сключен и защо изобщо не е жизнеспособен, несъобразен с обстановката в Европа, и обяснява прелюдията, която отвежда руската дипломация в Берлин. След труда на Карцов съм включил двете тайни конвенции, които сключват Русия и Австро-Унгария в Райхщат и Будапеща, съответно през 1876 и 1877 г., за които той пише и са особено важни документи. Противно на всяка логика, Русия отказва да ги изпълни и се опитва да „измами“ Австро-Унгария, но това става основната причина за развързката в Берлин и „наказанието“ за Русия, от което най-много пострада българският народ.

Вторият автор е граф Пьотър Андреевич Шувалов (1827 – 1889), главното действащо лице от руска страна на Берлинския конгрес. Въпреки че княз Горчаков присъства като първи руски пълномощник, по-скоро от старческо тщеславие, отколкото като активна фигура, граф Шувалов всъщност извършва основната тежест по защитата на руските (респективно и българските) интереси. Представител на аристократичния род Шувалови, умният и талантлив Пьотър Андреевич прави бърза кариера. Първоначално е офицер от кавалерията, след това генерал-губернатор на Балтика (1864 – 1866), началник на жандармерията в Петербург (1866 – 1874), посланик във Великобритания (1874 – 1879). Бил е близък до император Александър II, личен приятел на канцлера Ото фон Бисмарк и твърд привърженик на руско-германския съюз. Във времето, когато Русия не знае какво да прави между сключването на Санстефанския договор и свикването на конгреса в Берлин, като посланик в Лондон, той про-

учва становището на британското правителство относно резултатите от войната и ги представя на императора и министрите в Петербург. Условието са тежки, България се разделя на две по Стара планина, лишава се от излаза си на Егейско море и от цяла Македония. Отделно руските придобивки в Армения се съкращават значително с Ерзерум, Алашкерт и Баязид, които трябва да се върнат на султана.

В рускоезичната литература граф Шувалов открито се обвинява, че е провалил Санстефанския договор, уплашил се е от Англия и е докарал ситуацията до катастрофата в Берлин. Това изобщо не е вярно, не посланикът, а императорът потвърждава и приема тежкото съглашение и решава да жертва плодовете на победната война. Причината е в изолацията, в която Русия изпада сама поради дълбочината си, нелогична политика, и настъпилата паника, че Англия в съюз с Австро-Унгария може да обяви война. Опасенията са нереални, ситуацията е коренно различна, отколкото по време на Кримската война, но очите на страха са големи. И именно това използва Англия, която действа изцяло чрез шантаж. Така Русия подписва тайното споразумение с Англия, което, както виждаме от текста му, поместен в сборника, почти дословно се претворява в решението на конгреса и подписва осакатяването на България, интересуваща Русия единствено като територия на нейното политическо влияние, а съдбата на българите извън определените нови граници е напълно безразлична за руските интереси.

„Записките“ на Шувалов са съхранени чрез копие им, намерено в архива на държавния секретар Александър Александрович Половцов. Публикувани са в съветската епоха в поредицата Красный архив. През 1881 г. той се среща с Шувалов в Карлсбад (Карлови Вари) и води ежедневно дълги разговори с него върху придворните и политически интриги, занимаващи по онова време висшите руски кръгове. Шувалов споделя огорчението си от жестоката кампания на руските славянофили срещу него по повод неуспехите на руската политика на Берлинския конгрес и дава на Половцов да препише неговите „Записки“. Те са сравнително кратки, но съдържат много ценна информация както за пораженческите настроения в Петербург и Русия в периода между Сан Стефано и Берлин, така и за това как е отстоявал границите на двете Българици на самия конгрес. Тук често му помага и личното приятелство с председателя на конгреса, който в повечето случаи застава зад руските предложения и ги прокар-

ва като решения. В допълнение съм включил едно писмо на германския дипломат Йозеф Мария фон Раговиц до Бисмарк, в което той описва разговора си с граф Шувалов при завръщането му в руската столица след конгреса в Берлин и споделя впечатленията си.

Следващият автор е генерал Георгий Бобриков (1840 – 1924). Офицер от Генералния щаб, участник в Руско-турската война 1877/78 г., като руски военен представител в Букурещ и Белград. След войната е член на Военноучебния комитет на Генералния щаб (1881). Служи в Санктпетербургския военен окръг (1885). Повишен е във военно звание генерал-лейтенант от 1888 г. Работи по въпросите на отбраната на Балтийското крайбрежие. Командир на 1-ва гвардейска пехотна дивизия (1898 – 1901). Повишен е във военно звание генерал от пехотата от 1904 г. След болшевишкия преврат емигрира в Швейцария, където и умира.

По време на конгреса участва в помощния персонал към руската делегация. Включен е в делимитационната комисия, която нанася на картата гласуваните от дипломатите нови граници. Публикува спомените за конгреса на два пъти, през 1889 и 1913 г. Естествено, описва основно работата на тяхната комисия, но има и доста интересни разсъждения относно политическата обстановка, политиката на Русия, вижданията му за бъдещето и пр. Характерно за него е, че като типичен представител на панславистите утописти, развива напълно фантастичните руски представи за съюз на балканските православни държави, който трябва да служи изцяло на руската политика като израз на вечната благодарност към нея. Спрямо българите е настроен негативно, смята, че санстефанските граници включват много небългарски земи и население. Попада изцяло под сръбското влияние още по време на престоя си в Белград и смята, че Санстефанският договор ощетява Сърбия и дори Румъния. За него българите са били „много глезени“ от Русия по време на войната, а след това отвърнали с неблагодарност. Изобщо разсъжденията му показват типичното руско отношение към България и българите, както и типичния мирозглед на руските панслависти.

Следващият автор е генерал Дмитрий Гаврилович Анучин (1833 – 1900), също офицер, участник в делимитационната комисия. Преди войната е генерал-губернатор на губерния в Руска Полша. По време на Руско-турската война е в щаба на ген. Гурко. След Берлинския конгрес е назначен за генерал-губернатор на Източен Сибир. След като в управляваната от него губерния военният съд осъжда

на смърт престъпника терорист от „Народна воля“ К. Неустроев и смъртната му присъда е изпълнена, избухва обществен скандал и ген. Анучин подава оставка. Продължава службата си в Забайкалието в казашките войски и след пенсионирането си живее до смъртта си в Петербург.

За разлика от Бобриков той е оставил много подробен дневник от присъствието си на Берлинския конгрес. Не е панславист и доста трезво представя събитията, в които е участвал. Стига до логичния извод, че основната причина за неуспеха на Русия е самоволното неизпълнение на поетите задължения към Австрия, която, естествено, оказва дипломатическата си подкрепа за Англия и двете сили притискат Русия до стената.

Следва извадка от дневника на ген. Дмитрий Милютин (1816 – 1912). Той е дългогодишен военен министър на Русия, реформатор на руската армия и един от най-близките хора до Александър II. Той не присъства на Берлинския конгрес, но в доста подробния си дневник, който води в продължение на години, ни показва какви са били настроенията в най-близкото обкръжение на императора по време на заседанията на конгреса, когато всеки ден се получават новини от Берлин. Милютин изцяло потвърждава негативната оценка, която дават Шувалов и Анучин за неадекватното поведение на княз Горчаков на конгреса. В дневника ясно се вижда разочарованието, обхванало императора от развитието на събитията в Берлин, но няма и намек за анализ на ситуацията, за виждане на собствените грешки. Всички се възмущават от поведението на Австро-Унгария, която имала „нахални“ претенции, но тузно мълчат за руската глупава и двулчна политика, която сама тиква Виена в обятията на Лондон.

Интерес представлява и докладът на Александър Каратеодори паша (1833 – 1906), първия турски пълномощник на конгреса. Баща му е Стефан Каратеодори, личен лекар на султан Махмуд II. Александър учи право в Париж и подобно на много фанариоти прави кариера в държавната служба на Османската империя. През 1874 г. е назначен за посланик в Рим, а през 1878 г. участва в предварителните преговори с Русия по Санстефанския договор. Няколко месеца по-късно е главен пълномощник на Портата на Берлинския конгрес. През ноември 1878 г. е назначен за генерал-губернатор на Крим със задачата да успокои напрегнатата ситуация на острова, достигнала до гражданска война поради желанието на гръцкото население да се присъедини към Гърция. Скоро обаче, през декември 1878 г., е отзован и ста-

ва министър на външните работи, пост, който заема през 1879 г. Каратеодори завършва кариерата си като княз на автономния гръцки остров Самос за цяло десетилетие (1885 – 1895). През май 1895 г. той отново е назначен за губернатор на Крит на фона на подновено междуетническо напрежение, но не успява да възстанови реда и подава оставка през декември. След това живее в Константинопол до смъртта си през 1906 г.

За българския читател е интересно да знае, че корените на този фанариотски род са български. Публикациите на съвременници, както и разказът на зетя на Александър Каратеодори съобщават, че по бащина линия предците му са българи гъркомани от Одринско, от село Боснакьой, дядо му се е казвал Тодор и по-късно към фамилията е добавено „Кара“ – черен.

Докладът на Каратеодори паша е предназначен за великия везир Мохамед Сафет паша. През 1919 г. е издаден във Франция от Бертран Барей на френски език. Преди това е публикуван в Турция през 1909 г. от Дамаг Махмуд Джалаледин паша. Състои се от три части. Първата е посветена на княз Бисмарк, втората на България и Източна Румелия и третата на Босна и Херцеговина. Навсякъде авторът води повествованието от трето лице, очевидно поради дипломатическия османски протокол, и където говори за действията на първия турски/османски пълномощник, всъщност има предвид своите действия.

Каратеодори е силно впечатлен от личността на Бисмарк, от стегнатото водене на конгреса, но и от твърде грубото му отношение, проявявано към турските пълномощници, към княз Горчаков и пренебрежението към Балканите и Турция изобщо. Също забелязва, че британците не спазват изобщо договореностите, постигнати преди това с граф Шувалов, и действат тясно в съюз с австроунгарските пълномощници. Вместо безрезервна подкрепа от Биконсфилд и Солсбъри, Каратеодори вижда едно двулечно отношение към турците, англичаните вземат решенията съобразно своите интереси и интересите на Австро-Унгария. Турските представители са без съюзници на конгреса и само са информирани за важните решенията. При обсъждането на Българския въпрос той описва как с груб натиск Бисмарк е принудил турските делегати да оттеглят претенциите си за град Варна.

По въпроса за Босна и Херцеговина турските пълномощници са неприятно изненадани от поведението на англичаните, които ги

убеждават колко вредно е за Турция да управлява тези провинции и колко ще спечели, ако ги преотстъпи на Австро-Унгария. В разразилото се надлъзване и хитруване между граф Андраши и Каратеодори турският пълномощник печели победа. Той успява чрез шантаж, че Турция няма да подпише трактата, да го принуди на големи отстъпки. Големият унгарски интригант Андраши е надигран и прави голям компромис, като приема временната окупация на провинциите вместо прякото присъединяване и се отказва от претенциите си за т.нар. „анклав“ Нови пазар. Австро-Унгария ще анексира провинциите през 1908 г., но това е свързано с дипломатически трудности, изостряне на отношенията с Русия и т.н.¹

Бенджамин Дизраели, лорд Биконсфилд (1804 – 1881), една от главните фигури на конгреса, също е водил свой малък дневник за времето на престоя си в Берлин. Дневникът е бил предназначен за кралица Виктория. Той не е подробен и включва някои негови наблюдения, основно впечатленията му от срещите с Бисмарк, Горчаков, Андраши и Шувалов. Но дава ценна информация за това как чрез заплахата и шантажа английският пръв пълномощник налага волята си по най-основния въпрос на конгреса – границите и обхвата на Княжество България. Заплашвайки, че ще разтури конгреса и че ще обяви война на Русия, той сломява всякаква руска съпротива още в началото на дебатите и дори уплашва Бисмарк, че войната е неизбежна. А всъщност това е шантаж и игра „ва банк“, Англия няма особени шансове да води сама война с Русия. Бисмарк ясно му заявява, че Австро-Унгария няма да участва, което показва, че въпреки войнолюбивите изблици на Андраши „Железният канцлер“ нямаше да допусне такава авантюра, която би застрашила и сигурността на Германия. Едва ли и самият Дизраели е мислил да се стигне до реални действия, но той ясно вижда, че Русия е уплашена и следователно може да се изнудва. И със задоволство се убеждава, че „северният алианс вече се е разпаднал“, т.е., че съюзът на тримата императори изобщо не е единен и на практика не съществува. Това го казва и в речта си пред Камарата на лордовете след конгреса по малко по-заобиколен начин, а именно, че ясният и твърд глас на Англия може да възпре Русия и е можело да я възпре още през 1877 г., т.е. да не започва войната.

---

1 Р. Михнева, В. Колев. *Берлинският конгрес 1878 г. глазами фанариота Александра Каратеодори-паши. Вестник МГИМО-Университета*. 2021, 14 (4). стр. 7 – 25.

След като руснаците приемат безусловно английските искания, дебатът вече става по-лесен, лорд Биконсфилд не се интересува толкова подробно от неговия ход, оставяйки на втория пълномощник маркиз Солсбъри основната работа, изключая въпроса за руските придобивки в Армения, които се разискват на последните заседания. Затова и след приключването на Българския въпрос дневникът му просто мимоходом съобщава за заседанията, като акцентира много повече на вечерите и приемите, които се провеждат всяка вечер след края на заседанията. Интересен е стилът му на писане, ту от първо, ту от трето лице, говорейки за себе си. Дневникът е публикуван в главата, посветена на Берлинския конгрес, в том 6 от многотомната биография на Дизраели, написана от Джордж Ърли Бъкъл.

Следва глава 19 от том 2 на „Мислите и спомените“ на Ото фон Бисмарк, озаглавена „Берлинският конгрес“ и част от следващата глава „Тройственият съюз“. Авторът не се спира върху самото прочитане на конгреса, а върху причините и следствията от събитието. Той прави разбор на руската политика, отношенията между Германия, Русия и Австро-Унгария, критикува профренските залитания на княз Горчаков. Също разглежда охлаждането на руско-германски отношения след конгреса, което го принуждава да търси по-тесен съюз с Австро-Унгария и т.н. Добавил съм и разговорите на Бисмарк с новия руски посланик в Берлин Пьотър Сабуров (заменил П. Убри след конгреса), чиято основна тема са Берлинският конгрес и руско-германските отношения.

Следващият автор е княз Хлодвиг Хохенлое, германски дипломат посланик в Париж. На конгреса е в помощния персонал и участва в делимитационната комисия като неин председател. Спомените му за конгреса са твърде кратки и повърхностни и по-скоро показват някои пикантни подробности, описания на различни участници и пр.

Интерес представляват и вижданията на кайзер Вилхелм II за Берлинския конгрес, поместени в гл. 1, „Бисмарк“, на неговите спомени. Първоначално настроен със симпатии към Русия, младият престолонаследник Вилхелм, възпитан от своя дядо стария кайзер, среща едно все по-хладно отношение в Петербург при няколкото си посещения при Александър III и прави съответните изводи за мрачното бъдеще на руско-германските отношения.

Шарл дьо Муи (1834 – 1922) е секретар и протоколчик на конгреса. Френски дипломат, работил е в посолството в Константино-

пол, след това е посланик в Гърция от 1880 до 1886 г. и в Италия от 1886 до 1888 г. Неговите спомени за конгреса са интересни, защото са през погледа на представител на неутрална и незаинтересована пряко страна. Акцентира повече върху личността на участниците, техните описания, характери, прояви и някои пикантни случаи. В победението на Бисмарк вижда личен триумф и утвърждение като най-силната фигура в Европа по това време, а оценката му за конгреса е като за оправяне на сметките между европейските сили, които не се интересуват от никакви принципи за справедливост, а отлагат големите и неразрешими проблеми за бъдещето.

Йозеф Мария Фридрих фон Раговиц (1839 – 1912) е син на пруския политик и дипломат генерал-лейтенант Йозеф фон Раговиц (1797 – 1853). През 1860 г. постъпва на държавна служба в Прусия. През 1861 г. е изпратен в посолството в Константинопол, а през следващата година в Китай и Япония като съветник към посолството. През 1864 г. вече отговаря за генералното консулство в Шанхай. Завръщайки се в Европа, през 1865 г. е преместен в посолството в Париж. През 1870 г. е назначен за генерален консул на Северногерманската конфедерация в Букурещ и същевременно е член на Европейската дунавска комисиция. През 1872 г. се завръща в Константинопол, този път като *chargé d'affaires*. Постъпва в Министерството на външните работи в Берлин като началник на отдел, където отговаря за източните въпроси. През 1874 г. е назначен за посланик в Атина, но остава на работа в Министерството на външните работи. През 1875 г. е изпратен в Петербург като заместник на разболелия се германски посланик. Тук идва със специална мисия от Бисмарк, който предлага на Русия германска подкрепа за руските интереси на Балканите срещу реципрочна такава от Русия за Германия срещу евентуален френски реванш. Русия се отнася несериозно с това предложение, а Горчаков и Александър II се заиграват с Франция. Участва на Берлинския конгрес и е оставил интересни спомени за това събитие, много по-задълбочени от тези на колежата му Шарл дьо Муи. След конгреса работи във Външното министерство, като замества рано починалия държавен секретар Фон Бюлов. По-късно, започвайки от 1900 г., той прави ретроспекция на събитията и написва своите „Спомени и бележки“. Под редакцията на историка Хайо Холборн те излизат през 1925 г., 13 години след смъртта на автора им. Преиздадени са факси-

милно¹ през 1967 г. в тогавашната ФРГ.

Добре познатият в България граф Николай Павлович Изгнатиев (1832 – 1908) посвещава последната глава от книгата си После Сан-Стефано на Берлинския конгрес и неговите последици. Той разглежда събитията изцяло през погледа на убедения панславист, което е полезно за читателя да види и другата гледна точка на голяма част от руската общественост по това време. Повечето от изводите, които прави, са неверни, плод на личната му обίδα от провала на неговия договор или на личната му неприязън към Горчаков и особено към граф Шувалов, когото смята за основен виновник за собствения си провал. Същевременно съобщава интересни подробности за разговорите, които е имал през есента на 1878 г. с участниците в конгреса – Корти, Вадингтон и Хохенлое, както и с император Александър II. Книгата После Сан-Стефано е издадена през 1916 г., вече след смъртта на нейния автор.

И накрая сборникът завършва с официалните протоколи на конгреса, преведени на български език от Тодор Икономов и единствено досега издадени през 1885 г., които проследяват всяко едно от 20-те заседания, решили съдбата на Балканите за десетилетия и столетия напред.

Следват текстът на самия Берлински договор и две кратки речи, на Стефан Стамболов и руския панславист Иван Аксаков, като реакция на събитието. Накрая следват и моето обобщение и анализ на събитието.

Така читателят може да си състави пълна представа за хода на това важно събитие, погледнато през различни, официални и неофициални, ъгли и да си направи съответните изводи.

Сборникът е разделен в два тома, като първия обхваща до спомените на Бисмарк и свързаните с него материали включително, а вторият – останалото.

Ж. Войников

---

¹ Текстът е отпечатан на шрифта „Баварска готика“, популярен в Германия в началото на XX в., което затруднява работата на изследователите. Изказвам благодарност на г-н Васил Карлуковски (администратор на електронната библиотека www.kroraia.com), който ми помогна в конвентирването на текста в нормално четим шрифт.

АВТОРИТЕ НА СБОРНИКА

Ю. Карцов

П. Шувалов

Г. Бобриков

Д. Анучин

Д. Милютин

Картеодори паша

Дизраели

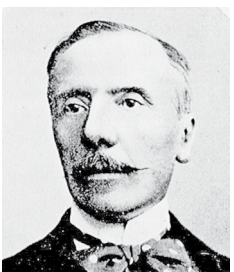
Бисмарк

Хл. Хохонлое

Вилхелм II

Ш. дьо Му

Й-М. фон Радовиц

Н.П. Игнатиев

Т. Икономов

ЗАД КУЛИСИТЕ НА ДИПЛОМАЦИЯТА

Юрий Карцов
Петроград, 1916

От появата на тази книга минаха вече 7 години.¹ През този период в списанията *Исторический вестник* и *Русская старина* се отпечатаха и продължават да се печатат политическите спомени на най-известния деец на епохата, граф Н. П. Изнатуев.

Сами по себе си обясненията, които дава граф Н. П. Изнатуев, са твърде интересни, но те не могат да ни накарат да променим нашето мнение по тези въпроси.

Коя от двете програми съответстваше най-много на интересите на Русия, тази на княз А. М. Горчаков или тази на генерал Н. П. Изнатуев?

Без да влизаме в големи подробности по този въпрос, по наше убеждение, щом като се появи принципното разногласие между него (Изнатуев) и княза канцлер – главата на тогавашната външна политика, за да не пречи на хода на работата, без дори да се замисля и за минута, генерал Н. П. Изнатуев трябваше да се отстрани и да напусне поста, който заемаше тогава.

Но вместо това той започна да провежда своя собствена политика, противна на официалната, което доведе до една раздвоеност като цяло на руската външна политика.

След това, щом застана в ролята на вожд начело на славянското движение, като дипломат той повече не можеше да продължи своята кариера и ѝ постави точка.

В заключение ще трябва да отговорим на нападките, които трябваше да чуем от нашите опоненти от ведомствените кръгове, и да се докоснем, макар и не достатъчно внимателно, до язвите на отечеството. *Mala domestica tristitia aperienda* (Да осветлим домашните си несгоди).

---

¹ За кулисами дипломатии. Санкт Петербург, 1908 г. (съвм. авторство с историка К. А. Военски). – Б. ред.

Изложих събитията такива, каквито бяха, като се ръководех единствено от съображението да разкрия грешките от миналото като най-добро средство, за да ги избегнем в бъдеще.

А публикацията на нашето изследване с нищо не вреди на общото дело, а напротив, ще бъде изцяло в негова полза.

Юрий Карцов

Глава I

До идеята за тази книга стигнах по следния начин: през 1876 г., още голобраг младеж, аз попаднах в Сърбия като доброволец. Първоначално бях в лагера на Ибърската армия, а след това живях известно време у моя чичо А. Н. Карцов, който тогава беше руски дипломатически агент в Белград. Така станах свидетел на тогавашното движение и се запознах с много негови дейци. Когато започнах да пиша своите спомени след 25 години, помолих моя чичо А. Н. Карцов да провери дали всичко, отнасящо се за тази епоха, е представено правилно. Той не само изпълни много внимателно моята молба, но и ми предаде много от своите лични писма и бележки. Тези материали са откъслечни и непълни, но въпреки това се оказаха много ценни и характерни, затова веднага реших да ги систематизирам в отделен очерк, като ги допълня с впечатленията и спомените си от моята служба като дипломат. До каква степен съм успял да уловя хода и същността на събитията, аз самият не мога да преценя. Първо, аз никого не осъждам за неговите дела и второ, доколко съм успял да изясня събитията, ще може да се прецени едва когато дипломатическите архиви и кореспонденцията от онова време станат обществено достояние. Но даже и тогава за много от събитията ще трябва да се задоволим само с предположения, тъй като в смутната епоха на 1875/76 г. много от преговорите са водени на четири очи, с устни договорки и едва после са отразявани в архивите на дипломатическите канцеларии.

Ще започна с характеристиките на действащите лица и преди всичко на А. Н. Карцов, който през есента на 1875 г., в навечерието на събитията, беше назначен за дипломатически агент в Белград.

Андрей Николаевич Карцов е дворянин от Смоленска губерния. Завършва Александровския лицей – XXI випуск. Започва службата си в Азиатския департамент към Министерството на външните рабо-